

Autor: Jordi Pujol
Palau de la Música Catalana. Barcelona, 5 de maig de 2004

El procés d'independència dels nous Estats europeus

Avui hauré de ser una mica llarg perquè el tema s'ho val. Es tracta de parlar de més de vint nous estats: Estònia, Letònia, Lituània, la República Txeca, Eslovàquia, Eslovènia, Croàcia, Sèrbia, Macedònia, Ucraïna, Bielorússia, Moldàvia, Geòrgia, Armènia i, a més, els sis nous estats musulmans de l'antiga Unió Soviètica, amb els quals no ens hi ficarem però que també formen part d'aquesta tongada.

Els parlo en un moment que és de festa i de goig per a molts d'aquests països. Són països que s'acaben d'incorporar a la UE, alguns dels quals, fins fa poc, estaven en una situació nacional, econòmica, política i social ben precària.

Per entendre bé el que ha passat ho hem d'analitzar en tres etapes. La primera molt curta; comença l'any 1000 i acaba el 1918. Tan curta que ens la podríem estalviar. Però les altres dues, la del 1918 fins el 1990, i la del 1990 fins avui són molt importants.

Mirin, Europa ha tingut Edat Mitjana. I l'Edat Mitjana ha significat diversitat de pobles. El que diferencia, per exemple, Europa dels Estats Units és que els Estats Units no han tingut Edat Mitjana. I això és una diferència molt gran. Europa es basa en la diversitat de pobles, de llengües, de cultures, d'institucions. En alguns moments, tot una mica coronat i controlat, orientat i enquadrat per l'Imperi Germànic, en una part d'Europa; o pel Papat, per la Cristiandat. Però, en darrer terme, molta diversitat i fragmentació.

A partir d'aquí i durant uns quants segles més aviat hi ha hagut una tendència cap a crear una mena de conglomerat, cap a la concentració. Hi ha hagut annexions, absorcions i conquestes. Moltes vegades tot això s'ha fet "manu militari". Així s'ha

arribat a les grans monarquies del segle XVI i XVII, sobretot a l'Europa occidental. Fixin-se com França ha absorbit, ha annexionat --i pràcticament mai pacíficament-- tot Occitània, Borgonya, la Bretanya, el Rosselló --això ens afecta a nosaltres--, Flandes. I gran Bretanya s'ha annexionat en tots aquests segles Gal·les, Irlanda i quan acaba aquest procés, el 1707, es va annexionar Escòcia.

A Espanya també hi ha hagut aquest procés de concentració que acaba en la mateixa època que Gran Bretanya, que el seu nom real és Regne Unit, per significar que és el Regne d'Anglaterra, Escòcia, Gal·les i Irlanda. I aquí també s'acaba al 1714 amb la supressió de tot el que hi havia hagut i s'havia mantingut encara de l'antiga Corona d'Aragó, de la Confederació Catalanoaragonesa. Però no només nosaltres. Fixin-se que un poble tan gran, amb tanta gent, amb quaranta milions d'habitants, com Polònia, va desaparèixer políticament. Se'l van repartir entre Prússia, Rússia i Àustria. I Bohèmia --que havia estat un gran país a l'Edat Mitjana-- va ser incorporada a l'Imperi Austríac. I també, en un moment determinat, Polònia va intentar absorbir i ho va aconseguir en bona part, Lituània. Etcètera.

Aquesta tendència cap a un conglomerat i, tant com fos possible, cap a l'assimilació --els francesos l'han feta molt a fons, els anglesos Déu n'hi do, i Espanya ha fet el que ha pogut ha creat uns estats molt compactes a l'Europa Occidental.

En canvi a l'Europa Central i a l'Europa de l'Est, més que grans monarquies molt centralitzades hi va haver imperis, imperis pluriètnics, plurilingüístics. També Espanya és plurilingüística. Però allà realment tot això era molt més un mosaic: convivia ortodoxos, protestants, catòlics, musulmans. Aquells imperis eren quatre: l'Imperi Alemany --que arriba relativament tard, o aviat si comptem l'Imperi Germànic de l'Edat Mitjana--, l'Imperi Austro-hongarès, l'Imperi Turc --l'Imperi Otomà-- i l'Imperi Rus. Que per cert, tots quatre van perdre la guerra del 1914-1918. Tots quatre, a part de ser relativament poc compactes, van perdre les guerres del segle XX. Eren molt menys compactes, menys consolidats que les

grans monarquies de l'Europa Occidental o fins i tot dels països més petits però sòlids i forts i potents, com Suècia, com Holanda, entre altres.

Deixarem de banda fenòmens que són diferents, com la creació de l'Imperi Alemany i la unitat italiana. Això fins el 1800. A partir d'aleshores les coses canvien i comença el que en podríem dir els renaixements de tota una sèrie de pobles, cultures, llengües, consciències col·lectives, que durant tot aquest llarg procés havien anat quedant ofegades. Hi ha una reacció contra el que havia estat el gran racionalisme del segle XVIII, i contra totes aquestes tendències. Hi ha un renaixement del sentiment, de les arrels. Un renaixement intel·lectual però també un renaixement en la sensibilitat de la gent. I aleshores, com passa a Catalunya, aquest renaixement es basa en la recuperació de la llengua, de la cultura, de la història.

Únicament dos països d'Europa s'havien avançat a això. Un era Grècia, que va ser independent el 1827 aprofitant un moviment intel·lectual de gran complicitat amb Grècia, com fou el filohelenisme del segle XVIII. I l'altre ve ser Sèrbia, que d'una manera realment atípica, es va aconseguir independitzar de l'Imperi Turc.

Curiosament, els únics que havien mantingut la independència són els únics que la van perdre l'any 1918, i que la segueixen perdent ara, com és el cas de Montenegro, l'únic país que l'havia mantingut durant segles i segles voltat per una mena d'oceà otomà, turc. L'any 1918, la va perdre, una mica absurdament.

Tot això són processos bastant generals: llengua, cultura, música. La música va servir molt: les grans figures musicals dels txecs. Dvorák, que els melòmans d'aquí coneixen prou bé. O el cas de Smetana. La música va servir. I també va servir d'una manera ben diferent en el procés d'unificació italiana: Verdi és un gran instrument políticocultural d'unificació italiana. Els patriotes italians, els partidaris de la unitat, pintaven per les parets "VERDI" i així la policia no podia dir-los res. Però "VERDI" volia dir "Visca Emmanuele re d'Itàlia". A part que Nabuco és una eina d'agitació política, està clar. Doncs Dvorák, Sibelius a Finlàndia, etc. I

a Catalunya mateix, això també s'ha repetit, també ha passat. Tota la nostra música, tant la popular com la culta, com la figura d'en Pau Casals, etc.

Tots aquests tenien en comú que arrencaven d'una situació de gran precarietat. L'equivalent del Pompeu Fabra txec, que es deia Dobrowsky, el 1827 deia: "La llengua txeca ha mort" I ell mateix, amb Palaky, i amb un altre --tots de bona fe i una mica creguts--, deien, més o menys, en aquella època: "Si ara caigués la teulada d'aquest edifici i ens matés a nosaltres, s'hauria acabat el poble txec". Eren una mica exagerats. Però bé, és per dir quina era la situació, com allò del "Finish Catalonia" que s'havia dit alguna vegada, o el "Finish Polònia" del que van parlar uns altres, perquè tots aquests pobles tenien una mica aquesta sensació. Però aleshores renaixien. La llengua va ser molt important. Per exemple, un dels eslògans txecs era "Una llengua, una ànima" "Necessitem una llengua, una llengua i una ànima". O com deien els nacionalistes finlandesos "La llengua és el nervi del poble finlandès".

També, naturalment, en aquest ressorgiment hi jugaven els factors socials, la situació social. Tots aquests pobles tenien noblesa, tenien l'Església --catòlica, protestant, ortodoxa--. Tenien Església alta i baixa, que moltes vegades des del punt de vista nacional no tenien les mateixes actituds. Tenien una burgesia, poca o molta. Dividida, com veuran en algun cas concret. Tenien pagesia. Tenien classe obrera. Tenien menestralia. Parlem del cas de Bohèmia, que és així com se'n deia el que avui és la República Txeca. A Bohèmia hi havia una burgesia industrial i comercial important, molt potent, i era, juntament amb la ciutat de Viena --i abans ho havia estat juntament amb la Lombardia, que també havia sigut de l'Imperi Austríac-- el gran centre industrial de l'Imperi. I hi havia una burgesia potent i molt avançada. Aquests eren alemanys, i parlaven alemany. Molts eren alemanys i altres parlaven alemany. I també, evidentment, hi havia una classe treballadora i una burgesia txeca més modesta. Hi havia un món cultural, com dèiem, però amb una forta presència alemanya que venia de molt lluny. Rilke i Kafka són dos escriptors alemanys, però són de Praga. I els alemanys deien abans que el millor alemany --de la mateixa manera que es diu

que a Espanya qui parla millor el castellà són els de Valladolid, i a França diuen que a la Touraine és on es parla millor el francès-- era l'alemany de Praga. I era així i amb tota naturalitat perquè feia segles que hi eren.

Els posaré un altre exemple, d'un país que casualment he conegut una mica més que d'altres, no en quant a presència física, que ha estat poca, sinó per alguns llibres: Letònia. És molt significatiu el que hi passava. Els ho explicaré a través d'una anècdota que explica l'Isaiah Berlin, prou conegut com a políticòleg i sociòleg i intel·lectual. Isaiah Berlin va néixer a Riga, per tant, en teoria és letó. Ell no se'n va sentir mai, ni va sentir cap mena de consideració especial pel poble letó. Ell era jueu, d'una família que havia vingut de Bielorússia, i després va anar a parar bàsicament a Oxford i va ser un personatge britànic de dalt a baix. Ell deia que tenia tres fidelitats: la jueva, la russa i la britànica. Mai no va parlar de Letònia. Perquè com era Letònia? Què hi havia a Letònia? A Letònia hi havia els alemanys, un sector minoritari però molt potent des del punt de vista de grans propietats de terres i econòmicament important, que venien de l'època de l'Edat Mitjana, de l'època dels cavallers teutònics, de feia molt de temps. Hi havia això. Eren una minoria però una minoria potent, poderosa. L'alemany era una llengua molt usada.

Hi havia els russos. Els russos eren els funcionaris, els militars, segurament algun home de negocis i després un sector de classe treballadora, sobretot concentrada a Riga, entorn del port de Riga. El gran port militar rus era Riga, perquè Sant Petersburg tot sovint estava bloquejat pel gel i Odessa no els servia perquè no podien passar normalment pels Dardanel·ls. A Riga, a més d'una pila de russos, hi havia jueus. Com a tot arreu eren una minoria, però una minoria important i, a més, rica i potent. I com a tot arreu en aquests països això desencadenava certs sentiments antisemites. I després hi havia els letons, que eren la majoria però que en molts aspectes comptaven poc. Però, de mica en mica van anar comptant més. Eren pagesos, menestrals, de professions liberals, metges, advocats, comerciants, dependents; gent que treballava en el comerç. Bé, eren la classe mitja, no la alta classe mitja, però sí una classe mitja. Eren la majoria del país. Em

fa gràcia perquè a tots aquests llocs es diu que hi havia molts dependents. A Catalunya també. El nacionalisme català estava ple de dependents. El CADCI, per exemple, el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, ha estat una manifestació ben típica del nacionalisme català, sobretot fins a la guerra. Una vegada a l'Esquella de la Torratxa, en el Cu-Cut, en el Bé Negre, no recordo quina, hi havia una caricatura --feien una manifestació--, i aleshores deia: "Què volen els dependents" i deia: "Volen la independència". Doncs a Letònia els dependents també volien la independència.

Fins i tot hi ha una anècdota que en Berlin explica de quan hi va haver la guerra i la revolució. La família se'n va anar de Riga, i se'n va anar a Sant Petersburg, on s'hi van estar més anys. Quan la revolució va esclatar a Rússia i sobretot quan realment els bolxevics van anar avançant, com que això no va passar de la mateixa manera a Riga, van tornar cap a Riga. Van agafar el tren a Sant Petersburg --ell ho explica amb molt de detall--. Va ser un viatge molt pesat anar a Riga, van fer un viatge horrorós. Era un nen, però el recorda bé. Els van posar en un vagó en el qual tots eren letons. De la família Berlin ningú no sabia parlar letó excepte la mare. La mare era una jueva radical i agressiva, molt agressiva contra els letons, i tot el viatge va consistir en la baralla d'aquesta dona amb aquells letons que hi havia allà i que Berlin descriu com a ordinaris, poc cultivats, mal educats, etc. Aquesta era la imatge que tenia Berlin, que és un personatge insigne, del que era Letònia i del que eren els letons.

Bé, això ho deia per la influència de la situació social i de com evolucionaven totes aquestes coses. Realment aquests nacionalismes, aquests països emergents, començaven a surar, començant alguns d'ells de molt avall --això de Letònia està ben clar què significa, però ja he parlat del que aleshores se'n deia Bohèmia, o de la situació dels finlandesos enfront de la minoria sueca que era dominant—perquè a part d'això hi havia les influències veïnes, com el que dèiem de Finlàndia. Els que defensaven els finlandesos en un moment determinat eren els russos, perquè els russos el que volien era contrarestar a Suècia i, per tant, volien que la minoria sueca, que vivia allà de sempre, des dels segles XIII al XIX,

i que havia estat la dominant, la que manava, deixés respirar una mica els finlandesos que fins aleshores havien respirat ben poc.

Per tant, les influències exteriors sempre han estat molt grans. El cas dels russos, els finlandesos i els suecs, per exemple. El cas dels austríacs, els hongaresos i els eslovacs; els austríacs defensant els eslovacs enfront dels hongaresos, tot i que formaven part del mateix imperi. Russos i eslaus en general, darrere del paneslavisme. Darrere de la idea de fer la unió dels eslaus del sud, que és Iugoslàvia, sempre hi havia Rússia. Per raons nacionals, per raons ètniques dels eslaus i per raons religioses, els ortodoxos, que encara dura avui. I, per exemple, tampoc no s'entendria que Bèlgica sigui un país independent sense la intervenció el 1830 del joc que van fer anglesos i francesos; sense això probablement no s'haurien separat d'Holanda o no s'haurien pogut separar. O la interferència constant dels russos dintre de l'Imperi Otomà, etc. i, evidentment, la influència de les guerres. I de les derrotes que van sofrir els grans imperis multiètnics, multireligiosos, multinacionals, multilingüístics.

És a dir, molts pobles vivien relativament tranquils -relativament, no sempre del tot-dintre l'Imperi Austríac. Però hi va haver aquesta evolució i sobretot la guerra i la derrota, i la imposició feta des de fora fins i tot perquè l'Imperi es trenqués.

Una vegada un polític espanyol amb un component intel·lectual fort, em deia: "Miri, Espanya va ser molt prudent perquè durant els anys de la seva decadència --que van des del final del segle XVII fins abans d'ahir-- no es va embolicar en guerres continentals i es va mantenir neutral. Perquè ara vostè imagini's --em deia-- que Espanya s'hagués deixat arrossegar a la primera guerra mundial, a favor dels alemanys. Bé, vostès, els catalans, i els bascos, s'haurien presentat l'any 1918 a París, al Tractat de París a dir: "I nosaltres què?". Com s'hi va presentar tothom. Vull dir, des del mes de desembre del 1918 fins a l'any 1921 i 1922 quan París estava constantment plena de delegacions lituanes, poloneses, txeques, kurdes, armènies, georgianes... Perquè tothom hi va anar. Algú diu, però no ho ha demostrat mai ningú, Cambó va intentar anar-hi, però en Cambó no

tenia armes, i només hi havien participat uns quants voluntaris d'una manera no gaire organitzada i ningú no els va reconèixer res. En van morir uns quants i a n'en Cambó no el van ni rebre. Això es diu, però no sé si és veritat perquè això en Cambó no ho havia explicat mai, i és molt possible que no sigui cert. Segur que hi va haver algú, sobretot d'aquells moviments vinculats amb els voluntaris catalans que van anar a la guerra de França, que va intentar alguna aproximació. Però, naturalment, com deia aquest polític espanyol, si Espanya hagués entrat en guerra a favor d'Alemanya, dels Imperis Centrals, això hauria tingut una repercussió molt més important.

Un país del qual parlo molt poc i que, en canvi, és el més important, és Polònia. Però és tan gran Polònia que era molt difícil sotmetre-la al mateix tractament que als letons, o que als lituans, o que als eslovens. I, per altra banda, era tan gran que se la van haver de repartir entre tres i, a més, tots tres van perdre. Els tres que se l'havien cruspit, van perdre: Alemanya, Rússia i Àustria. Tot això que s'ha dit, es pot dir molt més encara de Polònia que, a més, tenia una personalitat més forta que ningú, numèricament i per tradició.

1914-1918. Les guerres sempre trasbalsen, i aquella guerra als qui hi van participar, no a Espanya, els va provocar dues coses. A molts països va provocar la revolució, bàsicament a Rússia. No només a Rússia, però sobretot a Rússia. I després va provocar l'explosió dels Imperis: els Imperis van explotar. I això, de retruc, va provocar moltes independències. Algunes no eren previsibles i algunes no eren ni tan solament buscades. El que passa és que durant la guerra la gent va anar canviant d'idea. El cas més clar, és el dels txecs. Hi ha un llibre d'en Rovira i Virgili, del 1912, "La història dels nacionalismes", en tres volums que val la pena que el llegeixin si el troben a una llibreria de vell. Diu: "Podria creure's, si només es jutgés pel caràcter francament agressiu del nacionalisme txec i per la violència de la lluita txecoalemanya, que els patriotes dels països de la corona de Bohèmia són separatistes (ho diu en present perquè ho escrivia el 1912, abans de la guerra). Seria greu error creure tal cosa. Els txecs no són separatistes. Defensen, al contrari, la subsistència de l'Austrohongria i volen continuar dintre

d'ella, si bé canviant el vigent règim dualista austrohongarès per una ampla federació de nacionalitats". Això ho diu Rovira i Virgili. O potser s'haurien acontentat si en comptes de ser una doble monarquia hagués estat una triple monarquia, o sia, Àustria, Hongria i Bohèmia. I diu: "Ja en la seva carta a la dieta de Frankfurt del 1848, Palaky (que va ser el gran impulsor del nacionalisme txec a mitjans del segle XIX i un d'aquells que deien que si queia el sostre s'acabava tot) sostenia la necessitat que Àustria subsistís cercant en el federalisme la solució dels seus problemes interns"

I això, per què? Ells defensen la subsistència de l'Imperi des d'un punt de vista nacional. És l'interès propi de Bohèmia. És la preocupació de l'avenir d'aquell poble el que els porta a no voler la independència política ni la separació d'Àustria. El 1912, és clar, el poble txec és nacionalista però diuen això. Podríem posar molts altres exemples, perquè una de les coses que aquests pobles tenien era que no volien ser oprimits, no volien ser assimilats, no volien ser absorbits ni destruïts, però també tenien por de quedar-se sols. És curiós, tenien por de quedar-se sols enfront del pangermanisme. Deien: "És que si l'Imperi Austrohongarès es dissol serem conquerits pels exèrcits del Kàiser. Per tant, quedem-nos aquí, i conservem l'Imperi". Això el 1912. El mateix gran pare de la independència txeca era Masaryk, Tomas G. Masaryk, que per cert en part era català. Saben què vol dir la "G"? La "G" és de Garrigue. La seva mare era de Perpinyà. Ja ho veieu, finalment tot queda a casa.

Però en Masaryk, que també defensava la subsistència d'Àustria, i ho defensava com a diputat que era del Parlament de Viena, entre altres llocs, i que tenia poca força política --tenia un partit, el "Partit Realista", però no de rei sinó de realista, de sentit comú, i que tenia només dos diputats que per sortir s'havia d'aliar amb altres partits més grossos--, en aquell moment demanava simplement; o la triple monarquia o aquest federalisme. I va ser només quan, amb la guerra, aquesta gent es va adonar que probablement hi hauria voluntat clara de destruir l'Imperi si perdia. Quan Masaryk se n'adona diu "Ei, m'apunto" i quan s'assabenta que

perden, s'escapa, se'n va a París i: "Sí, sí, això de l'Imperi s'ha acabat" "M'apunto a la independència", de moment de Bohèmia, Eslovàquia ve després.

Ja dic, fins i tot tenien aquesta por. Hi va haver països que no van saber aprofitar la guerra, perquè estaven mal preparats. Ara donaré dos exemples d'això. Els txecs van tenir molt bons padrins. Els polonesos van tenir molt bons padrins, que van ser els francesos, sobretot, i també d'altres; també van tenir grans adversaris, els russos evidentment. No els alemanys en aquell moment perquè els alemanys estaven vençuts, i només van poder defensar tant com van poder que no els prenguessin més territori del compte. Altres estaven mal preparats, la seva classe política i el procés nacional no estaven madurs. Per exemple uns que no estaven preparats, que avui encara estan de moda i encara no ho han resolt ben bé, són els kurds. Els kurds també van anar a París a veure Clemenceau, a veure Wilson, a veure a Lloyd George. Tots anaven pels grans hotels de París, feien reunions amb aquest i amb l'altre, presentaven la seva causa, els seus dossiers. Però els kurds no havien superat la seva etapa tribal.

Però ara posaré dos exemples de dos països que en aquell moment no estaven preparats i que no van saber aprofitar la circumstància. Van ser Eslovàquia i Eslovènia, que en canvi ara l'han sabut aprofitar. Un historiador finlandès, diu: "A part de tot, els països petits necessitem sort". Hi ha països que tenen sort i no la saben aprofitar i països que no en tenen i, en canvi, per un esforç molt particular i especial aconseguen el que volen. Però molt sovint la circumstància (o la sort) compta. Finlàndia és independent des de l'any 1917 i aquest historiador finlandès diu: "Durant noranta anys --és a dir, des que el 1809 que s'annexiona a Rússia fins a la seva independència-- els finlandesos van estar contents de la seva unió amb Rússia i mai varen alimentar aspiracions separatistes" I va explicant això. Diu: "Aleshores arriba la guerra i les coses comencen a canviar" I no pas d'entrada perquè primer, encara, el mariscal Mannerheim, que fou la gran figura de la independència finlandesa, va fer la guerra amb el tsar, i amb Rússia, fins que arriba la revolució. I aquest historiador --i això també valdria pels països bàltics-- diu: "Home, és que vam tenir sort. La revolució ens va ajudar en aquest

sentit perquè els fets demostrin que les històries no responen només a plantejaments ideològics i que els països petits el que necessiten també és sort en el transcurs de la història.”

Val a dir que els finlandesos la van saber aprofitar molt bé i, a més, encara van tornar a defensar molt bé, sense sort aquest cop, la seva independència l'hivern de l'any 1939, quan Rússia, va atacar Finlàndia i van fer una guerra ells solets. La van perdre i els van prendre un tros de territori, però van aguantar molt bé.

Però bé, vull fer notar amb això que tota la complexitat de la història recent d'alguns d'aquests països, les repúbliques bàltiques i Finlàndia, que van ser independents abans que s'acabés la guerra del 1914 perquè, en haver-hi la revolució a Rússia i en fer-se la pau per separat entre Rússia i Alemanya, tots aquests territoris perifèrics van quedar despenjats. Tant els alemanys per una banda com els aliats per l'altra, tenien interès a evitar, no que els russos s'ho tornessin a quedar, sinó que els bolxevics s'instal·lessin a Riga, a Helsinki o a Vilnius, i per tant van tenir, en aquest sentit, una certa protecció, de la qual se'n van fer perfectament mereixedors perquè la van saber aprofitar.

En canvi Eslovènia i Eslovàquia van estar paralizades per la por. Els eslovacs no sabien per on havien d'anar, anaven perduts. Tenien un moviment nacional que dirigia un capellà que es deia Hlinka. Però en el moment de la veritat no es podien quedar amb els hongaresos perquè els hongaresos eren els que els havien estat oprimint. Fins i tot la policia hongaresa va matar set persones una vegada perquè no volien que Hlinka, que era el rector d'un poble, inaugurés i beneís una nova església, i van dir que no la podia inaugurar perquè era el líder del partit nacionalista. Amb els hongaresos era difícil entendre-s'hi; amb els alemanys, que vol dir amb els austríacs, potser s'hi haurien entès, però no podien perquè Àustria tenia prohibit d'incorporar territoris pel tractat de pau i perquè havia perdut la guerra. I al final van anar a parar amb els txecs i ho van passar molt malament. Es van deixar enganyar, els van enganyar, aquesta és la realitat. Van fer una reunió de la diàspora txeca i de la diàspora eslovaca. A Pittsburgh els van dir que

els donarien l'autonomia i de fet no els van donar res de res. Però no es varen adonar que els enganyaven fins més tard. Hlinka, en acabar la discussió del tractat de pau pel qual havien anat a parar a mans del txecs, ja veu que anirà malament, que els tractaran molt malament, i en una reunió es posa a plorar i diu: "Això és culpa meva" Fa una mena d'acte de contrició, "Jo no he sabut defensar el meu poble".

I als eslovens els passa el mateix. Per començar, com els eslovacs, no havien existit mai com Estat. No tenen una història com tenia, per exemple, Lituània que la tingué gloriosa a l'Edat Mitjana. O com la té Catalunya. Els eslovens no tenien res d'això, com no ho havia tingut mai Finlàndia. Els eslovens eren eslovens, és clar, però no tenien cap institució. I estaven molt influïts pels italians i molt pels austríacs. Per això, quan ve l'hora de la veritat, tenen por que si són independents, suposant que ho haguessin pogut ser, se'ls menjarien els italians i se'ls menjaran els austríacs. I, per tant, es deixen seduir per una idea que va resultar fatal, que és la federació dels eslaus del sud, és a dir, per Iugoslàvia. Se'n van allà per protegir-se dels alemanys i dels austríacs i dels italians. I, probablement, perquè no tenien tampoc, encara, les idees ben clares. No van tenir les idees clares, ni la sort dels finlandesos o dels Països Bàltics d'estar en un lloc que hi havia interès a defensar d'un tercer, concretament la revolució russa.

Aquestes coses que no es preparen bé, després es paguen. Avui no toca això que vaig a dir ara, per tant només ho apunto. Nosaltres sempre ens hem de preguntat si l'exili català, i fins i tot la nostra resistència interna a Catalunya, es va fer de manera que poguéssim aprofitar bé el moment de la transició. En el moment de la transició no ho vàrem fer bé o no ho vam fer prou bé. Si ara jo volgués explicar les virtuts de la transició i del que es va aconseguir i del que es va fer, si comparem la situació nostra amb la de fa vint anys i amb la que fa trenta anys, és immensament millor. Per tant el balanç pot ser positiu. Però de vegades un pensa que amb una mica més de visió de futur i amb les coses més ben preparades potser es podria haver fet d'una altra manera.

Per exemple, els bàltics, que no havien sigut mai res --excepte Lituània, Letònia i Estònia-- manaven els alemanys, manaven els russos, o manaven els suecs. No havien sigut mai res. Però després són vint anys independents, cauen sota les grapes de la Unió Soviètica i no es veu que hi pugui haver cap mena de perspectiva. Aquí havíem tingut un exiliat letó, que era bisbe, i que va estar vivint un grapat d'anys, no sé quants, a Montserrat. Pobre home, em feia molta pena, a Montserrat exiliat i sempre amb un aire de desesperança total. Però ells, de tota manera, per exemple, varen fer una cosa: varen mantenir obertes dues ambaixades a països que els ho van permetre: el Vaticà i els Estats Units. "Nosaltres seguim fent un reconeixement de les repúbliques bàltiques, de les tres repúbliques bàltiques" varen dir els americans i el Vaticà. A instàncies dels bàltics. És a dir, varen donar continuïtat a les coses, encara que no hi hagués esperança, que no n'hi havia cap. El pobre bisbe letó va morir desesperançat. El pare Escarré me'n parlava, i deia: "De tant en tant el vaig a veure, per donar-li una mica de conversa". Vivia allà amb el seu ajudant, un altre capellà, i pobrets estaven pansits a més no poder.

De fet en el nostre exili hi ha un fet que recorda això, que és el manteniment de la continuïtat. Mantenir les ambaixades vol dir mantenir la continuïtat. "Érem un Estat i som un Estat. No ens reconeixen però som un Estat". Això ja no és sort. Això és voluntat de continuïtat. El president Tarradellas mantenint la Generalitat fa això. El que passa és que després això queda molt poc ple de contingut i sense una força política important que estigui absolutament al servei d'aquesta Generalitat.

I així van ser totes les independències d'aquella època. Semblava que es confirmava una tesi d'un escriptor català, l'Alexandre Deulofeu, que va escriure el llibre "La matemàtica de la història" on diu que hi ha cicles en la història que són matemàtics, en un cert sentit fatals. I deia que hi havia hagut un cicle que començava a la Baixa Edat Mitjana, cap allà al segle XIV, XV, de concentració i que ara estava en un cicle al revés, d'alliberament o de disgregació, i això ho explicava amb uns gràfics, amb tota una mena d'argumentació matemàtica que

en part ha estat veritat, però no ho ha estat en el cas de Catalunya, que era el que interessava a Deulofeu i a mi també. I semblava que efectivament, així va ser, sobretot aquesta tendència cap a la fragmentació que és una paraula que no queda bé, però que és, simplement, la llibertat.

Del 1918 al 1939 això va anar així, amb un clímax nacionalista molt fort, exacerbada i, a més, amb algunes coses molt negatives: una gran depressió econòmica seguida del nazisme, el feixisme i el comunisme. Tot això junt: depressió econòmica, nazisme, feixisme, comunisme, moltes tensions entre els diversos països, un Tractat de Versalles mal fet, amb poc respecte per les minories, antisemitisme creixent, també en alguns d'aquests països del centre i de l'est d'Europa, que és on sempre n'hi ha hagut més. Curiosament era molt més fort l'antisemitisme en algun d'aquests països: a Polònia, a Ucraïna, a Rússia, que a Alemanya. Molt més. Després hi va haver un fet absolutament tràgic, però era així. No és que no n'hi hagués a Alemanya, però molt menys que en alguns d'aquests països.

En alguns països hi va haver problemes interns des del punt de vista de les nacionalitats. Un és Iugoslàvia. Els eslaus del sud. El gran centralisme serbi. Els croates, els macedonis i els eslovens, ràpidament consideren que han estat enganyats o que s'han equivocat. Allò que dèiem de la por dels eslovens, per exemple. La tensió és molt gran. Per exemple, un parell de coses que passen. Un bon dia entren uns activistes serbis, se'n van a l'escó on seien tres diputats croates, al Parlament, i els maten. Se'n van i no passa res. Però, per altra banda, el rei de Iugoslàvia, l'any 1934, és assassinat en una visita oficial a Marsella, per un comando croata Ustachi que tenia el suport logístic d'un altre comando macedoni. Això ja dóna idea de com anaven les coses.

I això explica una cosa miraculosa en el seu moment, i que algú va pensar que era un gran invent. Tothom s'ho va mirar amb interès, fins i tot els nacionalistes catalans. Va ser que Tito, que era croata i comunista --no era serbi, era croata--, va dir: "Bé, això ho hem d'arreglar. Hem de fer que reneixi la confiança entre

nosaltres i això ho farem a base de donar una autonomia àmplia a cada república: a la República Croata, a la República Eslovena, a la República de Macedònia, a la Sèrbia, etc., i, a més, això ho cimentarem amb el partit". És clar, també va passar a la Unió Soviètica on el que unia era el partit, el que manava era el partit, el que comptava era el partit i no l'administració de l'Estat. Per això, en aquests països, Rússia per exemple, quan el partit s'ha desfet, s'ha desfet l'Estat. Perquè es pot canviar de partit, o un partit pot anar malament, o l'altre bé, i en realitat pot passar el que es vulgui. Fins i tot en un país amb dictadura, però en l'administració ha mantingut la seva autonomia, s'acaba el partit però l'administració funciona. A Rússia el dia que va desaparèixer el partit, el dia que van dissoldre pràcticament el Partit Comunista, es va acabar: es va acabar l'administració, es va acabar el país, i no va funcionar absolutament res.

A Iugoslàvia, la cosa anirà una mica diferent, perquè hi havia autogestió i tothom tenia moltes més possibilitats d'actuar pel seu compte. Però, a l'hora de la veritat, va passar una mica el mateix.

A Txecoslovàquia també va passar això. Hi vivien txecs fonamentalment. La segona gran minoria, molt gran, amb quatre milions d'habitants eren els eslovacs, hi havia uns quants hongaresos, uns quants centenars d'hongaresos, uns quants polonesos, pocs, hi havia els sudetes alemanys que era un altre problema que també va ser prou dramàtic i prou tràgic per totes bandes. I va anar malament. El que passa és que Txecoslovàquia --Txecoslovàquia de fet vol dir els txecs-- sempre ha tingut bona premsa al món occidental: a París i a Londres i a tot arreu, en el món democràtic occidental de dretes i d'esquerres, potser més fins i tot d'esquerres que de dretes però també de dretes, tothom ha considerat que els txecs eren estupendos. I ho són. És gent formada, és gent això que en diuen progressista, tot el que vostès vulguin. I d'això els txecs en van abusar molt. Primera, s'ho van creure molt, tenen un punt de petulància, i van anar pel món sempre perdonant la vida a tothom i maltractant molt els eslovacs. Enganyant-los, perquè no van aplicar el protocol de Pittsburgh, i tractant-los molt malament perquè els menyspreaven.

Això, al final, aquest menyspreu ha estat la salvació dels eslovacs. Fixin-se si se'ls menyspreava que quan els eslovacs diuen: "Hem d'aplicar el protocol de Pittsburgh, ens heu de donar l'autonomia" els responen així mateix: "No us hem de donar l'autonomia perquè vosaltres no teniu prou gent preparada per dirigir el vostre propi govern autònom. Sou una colla d'ignorants, de pagesos antiquats... fora! A creure i prou!". Era un criteri compartit per d'altres. Jo una vegada en vaig parlar amb el Dubcek, que havia sigut primer ministre de Txecoslovàquia a l'època comunista --comunista més o menys reformista--, que era eslovac i deia: "De cap manera, això d'Eslovàquia no existeix, fora" Era eslovac però d'això ni parlar-ne, "Són una colla de retrògrads".

Aquí hi ha un article d'en Rovira i Virgili, que no els llegiré, publicat a la "Humanitat" d'Esquerra Republicana, del 18 d'agost de 1938, que diu: "Ha mort Hlinka", --aquell líder que va morir l'agost del 1938— i en fa un elogi d'abans del 1918. Diu; "Ara, això ha degenerat, ha anat malament, són de dretes... etc." Vull dir, aquesta mena de reacció dels homes que consideren que representen l'esperança del món perquè són d'esquerra i ells es diuen progressistes, i aquí també hi devia caure una mica de vegades en aquest error el propi Rovira i Virgili, perquè en parla malament. Quan en realitat l'estafat era el Hlinka i els estafats eren els eslovacs, però, naturalment, el prestigi era dels altres. La història va ser complicada perquè van estar protestant sempre, anaven exhibint el protocol de Pittsburgh, però no els feien cas.

L'any 1938 ve Munic. Txecoslovàquia no es desfà encara però queda sota el domini de Hitler i aleshores els donen l'autonomia, no recordo si va ser per imposició de Hitler o perquè els txecs ho van concedir. De fet per la passió del moment. Tenien un nou dirigent, també capellà per cert, que es deia Jozef Tiso. Els donen l'autonomia, i l'any 1939, quan ja s'acaba definitivament Txecoslovàquia perquè Hitler ho trosseja i es queda els Sudetes i la resta es converteix en el protectorat de Bohèmia, aleshores esdevenen independents.

Naturalment això fa que encara la mala imatge que els txecs sempre havien donat a tot el món dels eslovacs sigui més gran. Perquè, clar, els van donar la independència amb la benedicció del Hitler. Un polític eslovac, amic meu, diu: "Escolti, ho havíem de fer així amb en Tiso perquè sinó, desapareixíem. Els txecs se n'haurien quedat un tros més de nosaltres, els hongaresos que tenien una minoria hongaresa dins Eslovàquia, se n'haurien quedat un altre tros, i amb Bratislava --Bratislava (Presburg pels germànics) havia estat capital de l'Imperi Austríac durant uns anys i l'emperatriu Maria Teresa hi havia tingut la cort—no sabem el que havia passat. Per tant, havíem de fer això".

Jo no sé si té raó o no, però quan hi va haver el canvi cap a la democràcia, tots els txecs, el Havel mateix, que sempre va ser un home positiu en la seva actuació respecte els eslovacs, van creure que els eslovacs repudiarien la memòria de Tiso. Tiso va ser executat per alta traïció l'any 1946, en acabar la guerra. La independència eslovaca es va acabar, és clar. I van anar a Bratislava, a donar la bonanova als eslovacs, i es van permetre criticar el Tiso. I aleshores hi va haver una xiulada i una reacció negativa de tothom, absolutament de tothom. La majoria dels txecs van quedar molt parats. I aleshores, finalment, va passar una cosa curiosa; que els txecs, i sobretot el que ara és president de la República Txeca, Klaus --que és un home molt cregut però un home de vàlua, va dir--: "Nosaltres, els txecs, som molt bons. Nosaltres som molt bons. Nosaltres sí que ens podem integrar a Europa, ràpid. I en una economia de mercat, i això i allò, nosaltres ho fem tot molt bé. Només tenim un problema: aquests eslovacs que ens frenen. Saps què?, fora els eslovacs... no els volem!". I aleshores alguns eslovacs van dir: "Haurem de fer un referèndum" "No, no, res de referèndum... fora" I els van treure. A Singapur, també els va treure Malàsia. "Aquests, primera que no ens agraden i segona que són xinesos, per tant, fora" I es van quedar a la misèria d'entrada, però Singapur avui és un dels països més rics del món. "Fora, no els volem. Fora, sou pobres, fora". I son independents. Ells no ho van entendre d'entrada, els va sorprendre molt, com és lògic.

Hi va haver més problemes durant aquests anys, per exemple, entre Lituània i Polònia, però ara no hi entraré en tot això. La guerra no va provocar explosió. Jo abans he dit que les guerres provocaven explosió, i és veritat. Però més que les guerres el que provoca l'explosió, és la derrota. A l'imperi que guanya generalment no li passa res. A l'imperi que perd, sí. I, és clar, abans havien perdut quatre imperis: L'Alemanya, el Rus, l'Àustria o Austrò-hongarès i el Turc. I un d'ells va perdre, no la guerra militar, sinó la guerra política, la guerra econòmica, la guerra social, la guerra ideològica, la guerra del prestigi; la Unió Soviètica la va perdre totalment. I d'aquí vénen una pila d'independències.

Ara els explicaré unes quantes anècdotes perquè vegin com va això. Una anècdota.

Una vegada a Davos trobo un senyor que em dona la targeta, i diu: "Jo sóc primer ministre de Lituània". Era un home d'uns quaranta-set o quaranta-vuit anys, i Primer Ministre, del Partit Socialista –que era l'antic Partit Comunista reconvertit--: "Jo sóc primer ministre de Lituània". "Molt bé. Jo sóc president de Catalunya". I m'explica la seva història. No sé perquè, però el cas és que em va explicar la seva història.

Diu: "Miri, jo sóc enginyer, vaig estudiar enginyeria a Kaunas, i quan vaig haver estudiat enginyeria, fa vint-i-cinc anys, com que jo volia fer carrera vaig anar a ampliar els meus estudis a Moscou i, com que volia fer carrera em vaig fer del Partit Comunista", i diu: "Hi ha tres coses que fa vint-i-cinc anys jo no podia ni imaginar. Primera, que s'acabaria el comunisme. Segona, que s'acabaria la Unió Soviètica. I tercera, que Lituània seria independent. Això era inimaginable. No s'ho pensava ningú i jo tampoc". Home, algú hi pensava, en Landsberg hi pensava, hi pensaven els adherents a la Lliga de la Llibertat per Lituània però, de fet, era molt poca gent. A Lituània –més que a Estònia i Letònia, en part degut a la força del catolicisme- hi havia hagut actes de protesta, però en conjunt de poc gruix. La gent no pensava que pogués produir-se un daltabaix com el que hi va haver i que ha fet que l'any 1991 Lituània fos independent. És veritat que a finals

dels 80 hi havia el sajudis (que en lituà vol dir Moviment), però ningú preveia que les coses anirien com van anar. Però aquell primer ministre, no era un qualsevol, i em deia: "Escolti, com volia que jo pensés totes aquestes coses? Impossible, no?".

Però, una vegada vaig anar a Riga i a una ministra letona li vaig dir: "Escolti, vostès a partir de quin moment van creure que Letònia tornaria a ser independent?". No li vaig preguntar així, li vaig dir: "Escolti, vostès l'any 1970 pensaven que Letònia tornaria a ser independent?". "No, ni pensar-hi". "I el 80?". "No, tampoc, ni pensar-hi". "I el 85?". "Tampoc". "I el 86 i el 87?". Diu: "El 86 i el 87 tampoc. L'únic que com que ja havia vingut Gorbtxov, i hi havia la Perestrojka, començàvem a respirar una mica, però d'independència, res". "Quan pensen en la independència, vostès?" És a dir, em refereixo a la majoria, segur que hi havia gent que pensava en la independència, sobretot els que eren fora, els que s'havien exiliat, que aquests sempre mantenen més la idea de la continuïtat. Però la ministra em diu: "L'any 1989, vam notar que les coses canviaven i vam començar a fer coses i vam començar a organitzar festivals de la poesia i festivals de cançons i així, a la Universitat, vam començar. El 89, abans no, abans no". I tampoc el 89 gosàvem pensar gaire en la independència.

A l'estiu del 1989, a l'Assemblea de les Regions d'Europa vàrem decidir organitzar una gran assemblea a Viena. Hi havia encara el mur, el teló d'acer, i vam dir: "Com que això s'està bellugant, anem-hi", perquè aleshores començaven a deixar venir gent d'aquests països, en tant que regions que no existien en realitat pràcticament. Era una iniciativa audaç quan ens ho vàrem plantejar, i a l'octubre quan es celebrà la reunió, però que va ser desbordada dos mesos més tard. Desbordada en tot.

I a partir d'aquí els fets es varen anar descabdellant espectacularment i més enllà de qualsevol previsió. Per exemple, el dia 5 de setembre del 1991 jo, casualment, era a Moscou. Aquell dia, al matí, el Sòviet Suprem --ja hi havia en Ieltsin--, va decretar la independència de les Repúbliques Bàltiques. Com he dit a propòsit de

Lituània, a les Repúbliques Bàltiques havia començat a haver alguns moviments, i fins i tot, a Lituània alguns incidents amb deu o dotze morts. Deu vides són deu vides, però per un procés d'independència no són res. I, tot d'una, d'una manera molt inesperada, el Ieltsin, decreta la independència. Val a dir que els russos sempre havien vist les repúbliques bàltiques com un cas a part. La independència dels Països Bàltics no els acabava de desesperar, com els desespera els cas d'Ucraïna. Aquell migdia, vaig anar a un dinar oficial i vaig trobar el president d'Estònia. És clar, havia estat el President de la República Soviètica d'Estònia fins aquell matí, però aquell migdia ja era el President d'Estònia. Un gran canvi en poques hores. Era un home clàssic de l'antiga nomenclatura estalinista però ara era President d'Estònia. "El felicito, són independents" i em diu: "No hi comptàvem. Però bé, som independents, ja farem el que podrem".

A mi em va recordar el President d'una Comunitat Autònoma espanyola que un dia em va dir: "Miri, en això de l'autonomia no hi crec". "Però, escolti, vostè no és President de la Comunitat?". "Sí, però miri, la història és la següent. El meu partit, el PSOE, em va donar ordres d'anar contra l'autonomia. Era secretari general del partit d'aquesta regió, i jo estava contra l'autonomia. Però, tot d'una diuen: escolta, no; ara s'ha decidit que s'ha d'anar a favor de l'autonomia. Després hi ha hagut eleccions, el meu partit ha guanyat i ara jo sóc President. Jo no hi crec en això però, escolti, si sóc president ho faré tan bé com sàpiga". No, no, no riguin, va anar així.

Els podria explicar tot aquest mateix procés d'Eslovàquia que no comptaven que els expulsarien de Txecoslovàquia. Jo me'n recordo que el seu representant em deia a l'Assemblea de les Regions d'Europa: "Escolti Pujol, a vostè fins on li sembla que podem arribar?" "No ho sé, però vostès haurien de demanar la confederació" "Es que això de la independència ja veig que no pot ser". Després com en Klaus els diu "fora", ja són independents. Primer ni se'n van adonar. Poc després d'això, un dia em trobo el ministre d'afers estrangers eslovac a la reunió de l'ARE i dic: "Què fa vostè aquí? A vostè no li toca. Vostè ha d'anar a les Nacions Unides" "És que nosaltres --obsessionats amb la seva mala fama-- a

nosaltres ens interessa..." "Escolti, deixi-ho estar. Vostè se'n va. Vostè se'n va a Nova York i puja la bandera allà, a l'ONU, i s'ha acabat. Aquí no el vull veure més". I se'n va anar. És clar, fins i tot els va costar d'entendre això.

Perquè vegin com ha anat alguna d'aquestes coses. No han estat totes així, perquè si mirem Iugoslàvia, allà l'explosió ha estat amb sang i fetge. Però els altres res de res, o poca cosa; A Eslovàquia ni un mort, ni un. Ni referèndum, ni res. O bé el d'Eslovènia. Els explico massa coses però són coses viscudes, com feia en Folch i Torres amb les seves "Pàgines viscudes". Bé, aquestes són les coses que jo he viscut. Jo coneixia Eslovènia d'abans, de l'època comunista, i he sentit sempre una simpatia especial per Eslovènia. Un país una mica germanitzat en algun moment, i italianitzat també, ara no, evidentment. Coneixia el primer ministre i en aquesta assemblea de Viena que els deia, la d'octubre del 1989, em diu: "Pujol, li donaré una notícia que el farà content: El govern d'Eslovènia ha decidit fer una cosa que serà la primera vegada que es fa en un país comunista. Serem els únics, els primers, i vull que ho sàpiga perquè sé que vostè és de missa, que celebrarem el Nadal" Això era octubre del 1989. L'11 de novembre del 89 cau el mur de Berlín i aquell any, el gran viatge turístic de molts catalans, dos mesos després d'això de Viena, va ser anar a celebrar el Nadal a Praga. La Missa del Gall a Praga. Els canvis que es van produir van ser realment impressionants.

Bé, aleshores, els d'Eslovènia, van quedar desconcertats perquè es pensaven no sé què amb això del Nadal, i aleshores van tenir una dotzena de morts –que en el cas de Iugoslàvia ja és d'agrair--. Aleshores el president era Kucan, que ho ha estat fins fa poc, un home de gran qualitat per cert, que era comunista, i ara deu haver estat del partit socialista, suposo, d'aquests comunistes reformistes. I un dia em telefona i em diu "voldria estar tres dies a Barcelona perquè vull estar fora del país". Com aquell que diu: vull anar a Montserrat a passar uns dies. Dic: "Home, vingui" "I, a més, vull tenir una conversa llarga amb vostè". Li vaig dir: "Doncs, miri, vingui a la Casa dels Canonges, s'hi està tres dies, tota la Casa dels Canonges a la seva disposició, el cotxe, l'escorta, el que vulgui". "Sí, però jo vull tenir una conversa llarga amb vostè"

La conversa llarga que volia tenir era pel següent. Diu: "Escolti, vostè, què faria?" "Jo no ho sé què poden fer vostès, no ho conec prou. Conec Eslovènia, conec una mica la seva història, sé que no han sigut mai res des d'un punt de vista institucional, que no havien estat mai independents, que no tenien gairebé un nom gaire definit --Napoleó els va batejar com la república d'Ilíria--, però és un poble de gran qualitat i ho estan demostrant". Però no tenien antecedents. Nosaltres en tenim d'antecedents, els lituans en tenen, els eslovacs no en tenien tampoc, els eslovens tampoc. Li vaig dir: "Escolti, jo no ho sé. Vostès hauran d'aprofitar aquesta circumstància per mirar si poden..." Els serbis ja estaven en la línia de tornar a crear un estat totalitari i centralista i tota la desgràcia de Iugoslàvia i de Sèrbia --que són els més perjudicats--, l'han desencadenada ells. Van tornar a agafar l'esperit totalitari i centralista del 1918 al 1940. "Només li dic una cosa, escolti. Si ha de fer alguna cosa, el que hagi de fer, faci-ho de seguida perquè després no tindrà temps. I ara que sembla que els alemanys se'ls miren amb simpatia faci-ho i, si els alemanys segueixen, no sé què ha de fer vostè, però el que hagi de fer faci-ho de seguida".

No crec que la meua conversa tingués cap influència, però va tornar a Ljubljana i ho va fer. Jo no sabia què faria, però va declarar la independència. Va dir: "Home, els serbis queden lluny i entremig hi ha Croàcia" Va fer el càlcul i va declarar la independència. I li va sortir molt bé. El que passa és que després la resta de Iugoslàvia també s'ha desintegrat però d'una manera molt sagnant.

No puc deixar de dir-los encara una cosa. El que provoca explosions, repeteixo, és la derrota, no només la guerra. Fixin-se que durant tota la guerra del 1914 els croates, els eslovens, els eslovacs, els ucraïnians --que lluitaven perquè hi havia un tros d'Ucraïna, la Galitzia, que era d'Àustria-- els italians van lluitar i no van desertar de l'exèrcit imperial, van aguantar. Va acabar la guerra i aleshores sí, tothom se'n va anar, es va dispersar. La derrota, que en el cas d'ara, la de l'any 1990, no és una derrota militar sinó d'un sistema. D'un país, de Rússia, però

també del sistema. I el sistema era important perquè garantia la unitat. La unitat no la garantia l'administració, com és habitual, sinó el partit i el sistema.

Ja he parlat dels Països Bàltics, però referent a aquesta països cal dir que els soviètics els veien com una mica xxx. Allò que els anglesos en diuen "fringe". Diuen, per exemple, "the celtic fringe", la franja cèltica. Doncs bé, a la URSS hi havia una "baltic fringe". I a l'elitsin no li costava tant dir: "Vostè, se'n vol anar? Vagi-se'n, fora!" I fins i tot va agafar desprevingut el president, com ja he explicat.

Hi ha una altra gran explosió, en aquest cas es pot parlar fins i tot d'autodissolució, del que era la Unió Soviètica. És a dir, en un moment que estava molt avançat el procés, amb uns països, els tres Països Bàltics --que sempre es veien com els soviètics estrangers, els de l'exterior--.

Amb la resta de Repúbliques Soviètiques sembla que hauria hagut de ser més complicat. Però tampoc no ho fou gaire, com després explicaré.

De tota manera, unes paraules encara sobre els bàltics. L'any 1970 o 1975 hi va haver una historiadora francesa, l'Hélène Carrère d'Encausse, que va publicar el llibre "L'Empire éclaté" i va dir: "Això de l'imperi soviètic s'acabarà. I s'acabarà degut als nacionalismes. Perquè ells es pensen que han configurat una unitat total de la gent, a base de l'homo sovièticus". Curiosament l'Hélène Carrère d'Encausse es va equivocar bastant, encara que el resultat és similar. Ella sortia de la base que l'Imperi Soviètic esclataria pels països musulmans. Pel Kazakstan, pel Turkmenistan, etc... i per raons políticoreligioses. En canvi considerava liquidats els Països Bàltics. "Aquests són petits, no tenen capacitat de resistència i se'ls menjaran, quedaran assimilats, estan essent assimilats". En el cas de Lituània això no era tan veritat, perquè Lituània és més gran i té menys immigració russa. Però en el cas de Letònia, sobretot, i una mica en el d'Estònia, inclús amb la independència tindran molta feina.

A la ciutat de Riga només el 37% són letons, la resta són russos. A la ciutat de Daugapils, que és una ciutat important --jo no hi he estat, però diuen que el 80 el 85% de la gent són russos--. I tenen gravíssims problemes. Estònia no tant, està molt millor, però també té problemes. La ciutat de Narva, just a la frontera amb Rússia, i per tant prop de Sant Petersburg, el 95% dels ciutadans són russos. Aquests països van ser molt perseguits. En van treure desenes de milers de persones i els van enviar a Sibèria. Fins i tot un polonès il·lustre i conegut, el general Jaruzelski, que era polonès i que no era comunista de entrada, però que quan van ocupar Polònia els russos i els alemanys, se'n va anar a unes propietats que la seva família tenia a Lituània perquè com que els polonesos havien dominat Lituània durant molt de temps hi havia gent rica que hi tenia propietats, i era el cas de la seva família. Al cap d'un any van entrar els russos a Lituània, i aleshores van enviar tota la família Jaruzelski a fer de pagès en camps de cotó allà prop de l'Aral, i per cert, a peu. De Lituània fins a l'Aral, que és Àsia. Desenes de milers de persones, tota la intel·lectualitat, tota la gent que destacava una mica, tot això va ser o eliminada físicament o enviada a Sibèria. Això m'ho va explicar ell mateix i la seva dona quan van estar aquí.

I després, en canvi, hi va haver molta immigració russa, perquè ho volien industrialitzar i hi van enviar obrers russos. Això és molt més acusat a Letònia que a Lituània. I també a Estònia, no tant com a Letònia, però bastant. L'Hélène Carrère d'Encausse diu: "Aquesta gent no pot sobreviure". Doncs, han sobreviscut. Ja dic, Letònia ara té seriosos problemes i amb una actitud que es pot comprendre si és té en compte a l'Europa occidental algunes crítiques, però la història. Si vostès un dia van a Riga, han de visitar el Museu de l'holocaust letó. També van matar jueus allà, però aquest concretament és un holocaust letó. Això, que ara hi ha gent que troba que és una tonteria convertir el Born en un memorial nacional català en comptes de convertir-lo en un barri per vendre perfums i roba de disseny, doncs això els letons ho tenen molt clar. Ells tenen el seu memorial. I allà s'explica tot. Molta gent que va morir a Sibèria. Però van morir --perquè aquestes coses no se saben-- alguns milers perquè els van deixar en una illa que no hi havia res, a Sibèria, una illa d'un riu, i els van deixar allà,

sense portar-los menjar ni res i es van morir de gana. Els ho dic perquè les coses que han passat també són greus. Hi ha les greus dels nazis i els jueus, però també van passar coses com aquestes.

La historiadora francesa diu: "Això s'ha acabat, aquesta gent no pot aguantar". Doncs sí, ha aguantat. I han passat coses que ella no va preveure, que és que ha esclatat la Unió Soviètica, i Rússia. I, a més, ha esclatat d'una manera estranya, perquè Ieltsin va fer una cosa estranyíssima: va dissoldre la Unió Soviètica i va dir: "Ucraïna i Bielorrússia, independents". Jo no sé a què respon això. No sé si havia fet el càlcul de dir després les tornaré a unir amb allò que en deia el CEI que volia dir una Confederació d'Estats Independents. Però això no ha funcionat.

Solzhenitzyn, un nacionalista rus de la línia gairebé mística, deia que de Rússia se'n podien desprendre moltes coses. Per exemple, els Estats Bàltics, i potser Geòrgia i Armènia que també van ser presents a la Conferència de París del 1918. Hi va haver una pila d'independències aleshores a Rússia que van durar tres o quatre anys. La d'Ucraïna, la de Geòrgia, la d'Armènia. Després les van liquidar quan els comunistes van haver guanyat la guerra civil. Els Bàltics, Armènia, Geòrgia, no són russos. Però hi ha tres coses que no es poden separar, deia ell: Rússia, Ucraïna i Bielorrússia. És a dir, en llenguatge rus, la gran Rússia, que vol dir Moscou, la petita Rússia, que vol dir Kiev i la Rússia blanca, que vol dir Minsk. Això és sagrat.

Tinguin present que Rússia en un cert sentit era això. L'ambaixador Bragulat em deia: "Miri, que Ucraïna se separi de Moscou, és com si Lleó se separés de Castella. No és com si Catalunya se separés de Castella i d'Espanya, no és com si el País Basc se separés de Castella, no és com si Les Canàries se separessin de Castella, és com si Lleó se separés de Castella. Hi havia un cert moviment nacionalista a Ucraïna, com sempre hi havia estat, perquè de fet Ucraïna no s'incorpora plenament a Rússia fins al segle XVIII, però res indicava que es pogués, ni de lluny, arribar a la secessió. Rússia és un país potent, no solament per la seva força militar o econòmica, que és molt més forta que la d'Ucraïna, i

molt més dependent és Ucraïna que Rússia. Però no. Ieltsin els va donar la independència, que no havia estat demanada per la majoria d'Ucraïna. Realment fou una cosa molt sorprenent. Una independència demanada per alguns, però evidentment no demanada, almenys no semblava que ho fos inicialment, per la majoria del poble ucraïnès. És probable que ara realment hi hagi molta més gent a Ucraïna que digui: "Ja ens està bé, no ens ho prengueu". És molt possible, i crec que per a Ucraïna haurà estat positiu.

De tota manera, d'Ucraïna encara s'està pendent de veure què passarà al final. Això és molt important per a Europa que, a més, ara ha de fer la definició de quines són les fronteres d'Europa. Són les d'ara?, són les que separen Polònia d'Ucraïna?, o són les que separen Ucraïna de Rússia? Ja surto de la base que les fronteres d'Europa no estan a Vladivostok i, per tant, la Unió Europea no ha d'incorporar Rússia. I Ucraïna és molt important perquè són 50 milions d'habitants. És una país que té certes fragilitats fins i tot internes (té molts russos), però el país és important. I si Ucraïna s'ajunta altra vegada amb Rússia, és una cosa. I, si no s'hi ajunta, Rússia, que és un país amb voluntat i necessitat d'entendre's amb Europa, ho hauria de fer més des de fora.

Els explicaré una última anècdota. Un dia, concretament a Berlín, en una recepció, trobo l'ambaixador d'un dels nous Estats musulmans que havien estat Repúbliques soviètiques. El saludo i li pregunto: "Escolti, vostès des de quan demanaven la independència de Rússia?" "Mai, no l'hem demanada mai" diu "A més jo sóc rus" "I això del Kazakhstan és viable?" "Sí, és viable. Tenim cotó. Tenim petroli. I, home, ara, la veritat és que estem molt contents de ser independents, però nosaltres no ho havíem demanat mai. Però, un bon dia ens van dir: Sou independents i a mi em van fer ambaixador".

Hauria pogut passar una cosa en tot aquest procés d'independències si hagués anat diferent que per a nosaltres hauria pogut ser molt útil. Però no ha anat així. Si tots aquests Estats --jo veig molt positiu que els eslovens siguin independents, que els lituans siguin independents, i que ho siguin els eslovacs-- però si no ho

haguessin sigut, avui a Europa el tema de les autonomies i dels estats plurinacionals ningú no l'hauria pogut esquivar. I en canvi ara, l'esquiven. Perquè, és clar, a l'Europa occidental som nosaltres i els bascos i els gallecs, Escòcia, Flandes i de fet res més. Allà, al Centre i a l'Est d'Europa tots són independents. No reconeixeran cap autonomia perquè un país que esdevé independent és molt gelós de la seva sobirania i té tendència a ser centralista i estatalista. Això passa també amb els eslovens, i per tant, ara nosaltres, amb les nostres reivindicacions en el terreny internacional estem bastant sols. Perquè, els eslovacs --el seu primer ministre-- em deia: "Estic molt content..." Jo era el seu mestre en un cert sentit però ara res de res. "Què m'aconsella vostè?", però ara res de res. Em deia un dia un polític d'Esquerra Republicana: "Jo aquells dies, abans de la independència vaig anar per allà, i tothom em feia reverències. Ara vaig demanar un dia una entrevista i em van contestar: "Qui és aquest senyor que demana això?" Ja no se'n recordava ningú. "Escolti, que ho demani al cònsul, que parli amb el nostre cònsul de Barcelona" És clar, això va així.

Segona cosa, ja en el terreny de conclusions. He parlat d'aquest tema de la consolidació de l'Occident europeu i els seus estats, i en canvi de la no consolidació que hi havia hagut a l'Europa central i a l'Europa de l'est.

De tota manera en el nostre món occidental hi ha alguns casos particulars. N'hi ha un, sobretot, Irlanda. Irlanda no ha tingut necessitat de cap explosió de Gran Bretanya, ni gairebé de la guerra tot i que la guerra mundial hi ha influït, però de fet van fer la seva guerra, la guerra terrorista dels anys 20. I va aprofitar la gran influència de la diàspora americana. Ara no he tingut temps de parlar de la importància que per alguns d'aquests països han tingut les seves diàspores, però aquest és un cas diferent i molt excepcional dintre de l'Europa occidental. En el cas de Noruega tampoc no hi entrarem. Més aviat nosaltres potser ens hem de fixar en països com Flandes, com Escòcia. Nosaltres estem en aquest terreny. Alguns d'aquests països han anat molt endavant. Flandes ha anat molt, molt endavant. És un país quasi sobirà. Escòcia no sabem fins on anirà. En aquests moments no acaba d'anar bé, perquè així com nosaltres, malgrat que estem

descontents amb algunes coses i demanem un nou Estatut, de fet creiem que amb l'Estatut d'Autonomia actual hem progressat, però els escocesos estan decepcionats amb la seva autonomia.

Per tant, segueix essent veritat allò que jo he dit algun cop, que Catalunya és com Lituània. Agafo Lituània que és un país d'història gloriosa. Lituània, quan es va unir amb Polònia, va arribar a governar des del Bàltic fins al Mar Negre, a l'Edat Mitjana, és clar. Però bé, ara hi ha menys lituans que catalans, hi ha molta més gent que parla català que lituà, i tenim una economia molt més potent. El que passa és que la Unió Soviètica va esclatar i Espanya no. Això la gent no ho vol entendre, i es pensa que és un joc de paraules meu. Però és així. I així podríem dir el mateix de Catalunya i Eslovènia. Eslovènia no té una història consistent, no havia sigut mai ben bé res institucionalitzat, estava allà a mig camí. Els alemanys sempre deien que els eslovens eren alemanys que havien estat eslavitzats. I els serbis deien que eren eslaus de tota la vida, i ells s'hi consideren. Però, de tota manera, la influència alemanya i la influència italiana havia estat tremenda, jo ho havia viscut. Hi vaig estar només tres dies quan encara no era independent, quan encara hi havia la Iugoslàvia antiga, i es notava per tot arreu la influència germànica.

I Escòcia és com Croàcia. Té tanta personalitat com pugui tenir Croàcia. Però Gran Bretanya no és Iugoslàvia, és clar. Per tant, nosaltres hem d'actuar tenint present això. Però, nosaltres hem d'aconseguir la garantia que aquella seguretat que avui pot tenir Eslovènia, o que pot tenir Letònia –que la té relativament i pot arribar a tenir molts problemes interns--, també la puguem tenir en el marc en el qual la història ens hagi situat. Evidentment aquestes garanties les hem d'aconseguir.

I ara, allò que dèiem, hi ha moments històrics ben aprofitats o mal aprofitats. Segons com es mirin les coses nosaltres hem aprofitat moments històrics prou bé. Repeteixo, el nostre balanç dels últims vint-i-cinc o trenta anys és bo, i segons com, molt bo. Hi ha gent que s'ho mira des de fora que diu que és molt bo. Els

que ens ho mirem des de dintre no diem que ho sigui tant, però no deixa de ser bo. Però ara que potser tindrem, potser, una mica de rebot, un altre moment històric, no tan radicalment espectacular com el del 1975, o com pogués ser el Tractat de París del 1918 per a aquells països, o la destrucció de l'Imperi Soviètic, hem de mirar de saber-la aprofitar.

Tots vostès trauran les seves conclusions d'això; el que els he explicat és història, només història i no hi ha res de la meva collita. Jo només sé la meva de conclusió, la meva.

La meva és que els pobles tenen dret al seu reconeixement. La meva és que el nacionalisme és un gran motor dels pobles. I la meva és que la llibertat té efectes positius. La meva és que també hi ha d'haver continuïtat en l'acció dels pobles. Nosaltres no podem mai deixar de tenir contacte amb el que som i d'on venim. I hem de voler anar endavant. Perquè, a més, la història té els seus miracles i els seus moments inesperats. I, encara que no hi hagi miracles, de miracle sempre n'hi ha un; que la voluntat de continuïtat paga. Quan era jovenet, hi havia tanta i tanta gent que avui és catalanista però que ho donava tot per perdut... Tant per perdut que es va desanimar i va abandonar i va estar amargada. Després la cosa ha canviat. I ha canviat d'una manera que no és tan sorprenent com la independència de Letònia o de Lituània, però que també ho és des del punt de vista de tota l'acció col·lectiva que el nostre país ha fet i està fent.

Avui, malgrat que ells siguin independents i nosaltres no, seguim essent un referent per a Eslovènia. L'altre dia em deien: "Ara vindran els eslovens a veure què fem a Catalunya" Jo vaig estar a punt de dir: "Digui'ls allò que vaig dir al ministre eslovac. Que no vinguin." Però dic: "Sí, que vinguin". Segurament als eslovens també els podem explicar coses, en el terreny de les idees, en el terreny de la projecció internacional, en el terreny econòmic. I als eslovacs exactament igual. Perquè també volen venir.

Però també som un referent per a gent que no forma part d'aquesta història. Per exemple per als escocesos que, com els deia, estan ara una mica decepcionats. Perquè ells van tenir la sensació que això de la “devolution” seria molt més del que després realment ha estat. Alguns els critiquen i diuen que no ho han fet prou bé, no ho sé, però, en tot cas, no ha estat el que ells es pensaven. I ara diuen: “Ecoltin, vostès ho han fet millor”. Per tant som un referent. Per a ells i per a molts països.

D'ençà que no sóc president, he fet dos viatges molt lluny, en llocs on no els podem explicar res, perquè són massa diferents: al Perú i a Guatemala. “Què vol que fem al Perú?”. “Doncs, miri, expliquin-se sobre això i allò que tenim interès de saber-ho”. Si un país com el nostre amb un poder limitat i que està cohibit per una sèrie de coses existeix i és un referent, vol dir que alguna cosa de bo tenim i alguna cosa de bo som capaços de fer.

No voldria que tota aquesta història que els he explicat, els pogués produir un cert desànim, perquè, és clar, afortunadament, no es preveu cap guerra important, almenys aquí. Ja n'hi ha de guerres, però aquí no. No cal que els expliqui el que la guerra de l'Iraq, des del punt de vista de les nacionalitats, significa. Ni el que va passar del 1918 al 1922 amb l'Iraq a París, quan el tractat de pau. Allà, la guerra d'ara sí que tindrà conseqüències. Els perills que ara tenim són uns altres, els perills és que pactem amb alguns elements de decadència que té, no Catalunya, sinó tot Europa. Però hem de ser capaços de reaccionar i els catalans hi tenim més sensibilitat que ningú i, per tant, en certs aspectes podem reaccionar millor. Amb tot això podem fer un país, que serà el que serà, però en tot cas serà el nostre, serà un país català i, a més, serà un país no gens vulgar.

Avui, parlant amb un polític francès --aquests francesos resulta que normalment no es fixen mai en ningú a part de França, però aquest sap que existim i ens té com un referent positiu— s'ha referit a la nostra gran capacitat d'integració. I l'altre dia comentant amb un americà un article del Huntington dient que el gran perill dels Estats Units és la immigració hispana, que d'aquí cinquanta o seixanta anys

haurà estat molt important, em deia: "És clar, és que jo quedo admirat de què vostès que han tingut tanta immigració, que no tenen poder polític, que no tenen res de res, encara hi siguin i encara aixequin el cap i encara facin coses que valen la pena i que siguin un referent. Nosaltres estem espantats" Preparin-se perquè d'aquí cinquanta anys el Huntington tindrà raó. I potser és veritat que la nostra experiència en aquest camp, que ha estat positiva, els pot ser útil.

Doncs bé, tot això fa que, malgrat que algú pugui dir: "Home, doncs també hauríem pogut ser independents nosaltres si Espanya hagués entrat a la guerra del 1914". Però no hi va entrar i millor que no hi entrés. Però bé, escoltin, oblidin-se d'això, la veritat és que nosaltres som el que som i nosaltres avui podem seguir anant endavant si fem la nostra feina ben feta.

Res més. Ja els he advertit que seria molt llarg, així que no es poden queixar. Ara estava pensant si encara els hauria de dir alguna cosa més. Però em sembla que seria abusar.

Moltes gràcies.